



Clarke


anima

Urednik
Mirjana Sovrović

Claudio Naranjo
Carácter y neurosis
Una visión integradora
© Claudio Naranjo, 1996, 2013
Copyright © Fedon, 2023, by arrangement
with Zarana Agencia Literaria

Klaudio Naranho

KARAKTER I NEUROZA

Integrativni pristup

Prevele

Mirjana Sovrović i Ana S. Jovanović



Beograd, 2023

Uspomeni na Karen Hornaj,

„Nežnu odmetnicu“ od psihoanalize koja je prva prozrela ono što mnogi tek danas otkrivaju i koja je svojim razumevanjem karaktera i verom u autoanalizu živo prisutna u ovoj knjizi. Njenom posrednom uticaju dugujem to što sam postao psihoterapeut, a dugujemo joj i zahvalnost što nam je u Ameriku dovela Frica Perlsa.



*Zemlja, Totila Albert, bareljef, 1962.
Umetnički prikaz Keli Rivere*

Izrazi zahvalnosti

Delovi ove knjige prethodno su, u privatnom izdanju, objavljeni na španskom jeziku pod naslovom *Struktura enea-tipova: autoanaliza za tragaoca*, što je ujedno i prevod američkog originala *Ennea-Type Structures: Self-Analysis for the Seeker* (Gateways/IDHHB, Nevada Siti 1990).

Protoanaliza je zaštićeni proizvod, vlasništvo Instituta Arika.

Napomena uz špansko izdanje*

Evo, napokon, španskog prevoda knjige koju sam objavio pre osam godina. Začudilo me je što se do sada nijedna značajnija izdavačka kuća u Španiji ili Latinskoj Americi nije zainteresovala za moje razmišljanje na ovu temu, iako je u međuvremenu na engleskom objavljeno dvadesetak knjiga u kojima se prepoznaju odjeci onoga o čemu sam još pre gotovo dvadeset pet godina govorio u Kaliforniji. Svet izdavaštva se silno izmenio u odnosu na doba prvih plodova mog rada, krajem šezdesetih godina. U to vreme, izdavačke kuće su bile pokrovitelji valjanih poduhvata, podsticale su širenje vrednih dela, predstavljale avangardu. Sada je pak ekonomsko suparništvo tako veliko da se jedva usuđuju da objave i ono što obećava masovnu prodaju. U svetlu sličnih okolnosti, to što izdavačka kuća *La Llave* objavljuje ovo delo daleko je više od ličnog zadovoljstva: delo odveć učeno da bi bilo lagano štivo, a nedovoljno doktrinarno da bi zaintrigiralo urednike edicija o psihoanalizi, kognitivizmu, psihologiji ličnosti... Takođe me raduje što se među nama rađa izdavačka kuća starog kova, čiji su motivi znatno više kulturni nego lukrativni. Ostaje mi samo da poželim da *La Llave*** otključa mnoga vrata.

Klaudio Naranho
Vitorija, 27. jun 1996.

* U pripremi ovog izdanja u prevodu na srpski jezik uporedo su korišćeni prvobitni tekst na engleskom i prevod na španski na koji se odnosi ova napomena. – *Nap. ur.*

** Igra reči: *la llave*, špan. „ključ“.

Ilustracije na početku svakog poglavlja predstavljaju karikature reprodukovane sa hromolitografija objavljenih u magazinu *Vanity Fair* u Londonu, u periodu od kraja XIX veka do 1914. godine, kada je magazin preseljen u Njujork.

Devet karaktera *commediae dell' arte* što ilustruju odeljke poglavlja pod nazivom „Elementi strukture karaktera“ naslikala je Keli Rivera (Kelly Rivera), na osnovu originalnih ilustracija Voltera Masimelija (Walter Massimelli) za knjigu *Le maschere italiane* Karla Poezija.

Ilustracije za odeljak „Egzistencijalna psihodinamika“ svakog poglavlja reprodukcije su originalnih dela J. Dž. Golda (E. J. Gold).

Sve ilustracije odabrao je sam autor kao primerene prikaze devet eneatipova koji su opisani u ovom delu.

Tama nemudrosti, samoisticanje, požuda, mržnja, vezanost: to su prepreke. Sve one nastaju iz tame nemudrosti [...]. Breme robovanja patnji ima koren u tim preprekama.

Patandžali, *Joga sutra*, Knjiga druga

Tako se često dešava da ljudi zbog prirode kakve pogreške na rođenju (za što ne mogu biti krivi jer čovek svoje ne bira poreklo) suviše kakve bitne sklonosti što ruši dolme i tvrđave uma, il' navikom nekom koja kvari oblik ponašanja lepog – da ti ljudi, velim, noseći pečat jedne mane tek, što im priroda il' zvezda sreće da – ma inače njine vrline bile sve čiste k'o milost, u broju tolikom koliko ih čovek može imati – prezreni budu od javnog mišljenja zbog one jedne pogreške. Dram zla sve plemenito biće ponizi do sopstvene sramote.*

Vilijam Šekspir, *Hamlet*, prvi čin, scena četvrta

Samoposmatranje je prvi korak ka promeni; moje je shvatanje da niko, nakon što sebe upozna, ne može ostati isti.

Tomas Man, *O sebi*

* Prevod Živojina Simića i Sime Pandurovića.

Predgovor

Klaudija Naranha sam uvek dovodio u vezu s iznenađenjem i zrcnem misterije. Isprva sam znao samo da negde daleko, u Čileu, živi neko ko je odgovoran za čitav niz posetilaca koje sam dočekivao u Institutu za evaluaciju i istraživanje ličnosti (*Institute of Personality Assessment and Research*) u Berkliju. Ti su posetioci po pravilu bili Čileanci i nisu bili upućeni u psihologiju. Pozvonili bi na vrata Instituta i zatražili da me vide, objašnjavajući da im je to preporučio doktor Klaudio Naranho. Bez izuzetka bi se ispostavilo da su zainteresovani za moje ideje o jednostavnosti i složenosti, simetriji i asimetriji. Neki su bili umetnici, drugi arhitekta. Niko nije bio psiholog niti psihijatar. Dolazili su pojedinačno, ali dovoljno redovno da su mi sada već i sa portirnice javljali: „Još jedan arhitekta iz Čilea.“

Klaudio je, dakle, za mene naprosto bio neko kome sam dugovao niz inteligentnih i zanimljivih susreta s ljudima zainteresovanim za iste teme koje su zanimale i mene. A onda se jednoga dana, dok sam predavao na Harvardu, na vratima mog kabineta u Centru za izučavanje ličnosti (*Center for the Study of Personality*) bez najave pojavio i sam Klaudio. Delovao je veoma stidljivo; bojažljivo se predstavio i gotovo smesta smo postali prijatelji. Odmah sam uvideo da je reč o jedinstvenoj osobi koju nije moguće svrstati ni u kakvu kategoriju. Mnogo godina kasnije, kada se i sam zaposlio na Berkliju, zamolio sam ga da se podvrgne dvostruko slepom eksperimentu koji sam sprovodio s ciljem da ispitam i uporedim

učinak alkohola, psilocibina i meskalina na različite radnje, uključujući i slikanje prstima. Klaudio je bio jedan od srećnika; ubrzo je bio duboko zanet slikanjem, koje je za njega bilo sasvim nova aktivnost. (Pod uticajem istih supstanci, komponovao je i odsvirao i nekoliko klavirskih komada.) Kasnije, kada sam za časopis *Scientific American* pripremao članak o tom i drugim eksperimentima, zamolio sam ga za dozvolu da njegove slike koristim kao ilustracije, možda uz navođenje autora. Nasmejao se i odgovorio: „Naravno, Frenk, a uz njih možeš da staviš i moj MMPI profil¹ ako želiš.“

U svetlu strahovitog napora koji je dr Naranho uložio u objedinjenje različitih tipoloških pristupa ličnosti, mislim da ova anegdota govori mnogo toga. Klaudio veoma ozbiljno shvata tipologiju, kao što i priliči, ali ne pridaje nikakav značaj pripadnosti ovoj ili onoj grupi. On je tipolog koji ne razmišlja u okvirima grupa ili dijagnoza, mada po potrebi čini i to. Njegova tipologija, dodao bih, nije statična već dinamična; referentni okvir mu je prikladno jednostavan i simetričan, ali je unutrašnja diferencijacija kompleksna i na izvestan način elastična, ili kako bih ja rekao, asimetrična.

U iskušenju sam da nastavim s anegdotama o Klaudiju, ali je možda bolje da se suzdržim i pređem na njegov neumoran rad u službi izuzetnog zadatka koji je sebi postavio kao psiholog ličnosti. Na Harvardu se prilikom one prve posete zadržao tek nekoliko dana: tada je, naime, u Boston dopratio majku radi očnog hirurškog zahvata na Fipsovoj klinici. Moja supruga i ja smo dobro upoznali gospođu Naranho tokom njenog boravka u bolnici i oporavka; zahvaljujući njoj doznao sam ponešto o Klaudijevom obrazovnom putu, kao i o počastima i nagradama koje je već zadobio: jednogodišnjoj muzičkoj stipendiji u Parizu što mu je dodeljena za prve

¹ Minesotski multifazni inventar ličnosti (*Minnesota Multiphasic Personality Inventory*, MMPI) poznati je test ličnosti koji se često koristi u psihijatriji kako bi se odredio profil ličnosti i prepoznala psihopatologija. (Nap. ur. španskog izdanja.)

klavirske kompozicije; terenskom radu u Južnoj Americi iz oblasti antropološke medicine; ugledu kulturnog predvodnika u demokratskom Čileu pre nego što je tamo nastupio mrak autoritarizma. Klaudijeva majka je bila istinska dama, i bilo je veliko zadovoljstvo poznavati je.

Klaudio se drugi put pojavio u mom životu kada je, 1962. godine, na Berkli došao zahvaljujući Fulbrajtovoj stipendiji, istoj onoj s kojom je najpre bio i na Harvardu kao učenik Gordona Olporta [Gordon Allport], gde su na njega uticali i Dejvid Makleland [David McClelland] i poznati botaničar i autoritet za prirodne psihoaktivne supstance Ričard Šultis [Richard Schultes]; nakon toga je proveo više meseci na Univerzitetu Ilinoj učeći faktorsku analizu kod Rejmonda B. Katela [Raymond B. Cattell] i izvodeći svoja prva istraživanja dimenzija ličnosti. Izrazio je želju da provede neko vreme sa nama na Institutu, i mi smo mu to s oduševljenjem omogućili. Pošto se pokazao veoma zainteresovanim za upotrebu računara i mogućnosti koje je ta nova tehnologija obećavala u izučavanju ličnosti, od Univerziteta Ilinoj je dobio donaciju u vidu prevaziđenog modela Ilijak II za Čileanski univerzitet. Kasnije, 1965. godine, kada se vratio posredstvom Gugenhajmove stipendije, ja sam upravo radio na svom Inventaru lične filozofije [*Inventory of Personal Philosophy*], upitniku od dve stotine stavki koji se delom zasnivao na Katelovim rezultatima faktorskih vrednosti (iz njegovog ranog dela „Opis i merenje ličnosti“). Raspolagao sam uzorkom od oko 400 muškaraca i 400 žena, a u faktorskoj analizi tih podataka je, zajedno sa mnom, učestvovao i Klaudio. Nažalost, taj rad nikad nije objavljen, između ostalog i zbog toga što je on morao da ode pre nego što smo ga dovršili – ovog puta, može biti, u potrazi za još krupnijim ulovom. Odlučio je da poseti indijance u prašumama kolumbijskih Anda kako bi se upoznao s njihovim religijskim ritualima zasnovanim na upotrebi biljke *banisteriopsis caapi* (*yage* ili „vino duše“).

Zaodenut velom misterije, tako tipičnim za njega, dr Naranho se ukrcao na let za Bogotu i zaputio u prašumu.

Nedelju dana pešačenja odvelo ga je do obala reke Putumajo, odakle se, u iznajmljenom kanuu izdeljanom od stabla, s vanbrodskim motorom, u pratnji vodiča probio do indijanskog plemena Kofan; sa sobom je, kao jedini dar, nosio bočicu LSD koju sam mu dao pred polazak (a koju je meni poklonio Timoti Liri [Timothy Leary]). Znam da se sprijateljio s glavnim šamanom i da je deo tog proizvoda hemijske tehnologije civilizovanog sveta trampio za sanduk *banisteriopsis caapi*. Kažem da znam jer je jednog dana u moj kabinet na Berkliju dospao, između ostalog, i golem sanduk osušenih mladica te biljke; odmah sam ih odneo u Centar za biohemijsku analizu pri univerzitetu, gde su hemičari Toni Sardžent [Tony Sargent] i Aleksander Šulgin [Alexander Schulgin] obavili neophodne hemijske analize. Kasnije su Sardžent, Šulgin i Naranho objavili veoma zapažen rad na tu temu u britanskom naučnom časopisu *Nature* (1969, sv. 221, 537). Marta iste godine, uvodničar časopisa *Lancet* odao je priznanje tom radu, opisujući ga kao značajan iskorak u razumevanju biohemije shizofrenije.

Nakon prebivanja s kolumbijskim indijancima, uz svačkake pustolovine duše i tela, Klaudio se vratio kući u Santjago. Tamo je ispitivao „vino duše“ u nizu izuzetnih studija o učinku te supstance na belce i Evropljane (koje su objavljene u Harnerovoj knjizi *Halucinogeni i šamanizam* [*Hallucinogens and Shamanism*]). Kažem da su studije izuzetne jer je otkrio da su se u halucinantnim fantazijama njegovih ispitanika javljale arhetipske predstave egzotične flore i faune, poput tropskih biljaka, jaguara i zmija, dobro poznatih indijancima ali sasvim nepoznatih belcima. Ta tehnika, koja je otad uglavnom ostala neistražena, po mom mišljenju otvara nove mogućnosti za izučavanje problema predačkog sećanja i odnosa doživljaja ovog života s latentnim, neproživljenim potencijalima za izražavanje arhetipskih predstava.²

² Up. Frank Barron, „Towards an Ecology of Consciousness“ u *Inquiry* 15, 93–113, 1972.

U narednom poglavlju (moja pripovest, može biti, počinje više da nalikuje romanu nego uvodu za nešto što je plod krajnje ozbiljnog intelektualnog napora jednog izvanrednog karakterologa, psihologa i psihijatra), dr Naranho se vraća na Berkli kako bi nastavio rad. Preskočiću, međutim, nekoliko opčinjavajućih događaja da bih došao do onoga što je predstavljalo početak velikog truda iz kojeg je rođena ova knjiga. Jednoga dana, Klaudio je došao u moj kabinet i objavio da napušta Berkli nešto ranije nego što je planirao, jer ga neki zov... u smislu duhovnog naloga... nagoni da ode da uči kod jednog sufijskog učitelja koji se pojavio u Čileu i oko sebe upravo okuplja sledbenike u pustinjском gradu Arika. U tom trenutku, rekao mi je dr Naranho, za njega u životu nema ničeg važnijeg nego da čuje pouke pomenutog učitelja. Dotad sam već bio naučio da se više ničemu ne čudim, pa sam ga samo upitao mogu li ikako da mu pomognem. Da, odgovorio je, u Arika ne postoji odgovarajući smeštaj a iz Sjedinjenih Država se tamo sprema da pođe nekih dvadesetoro ljudi. Ne sećam se kome je od nas dvojice sinula ideja o geodezijskim kupolama Bakminstera Fulera, koje su se mogle otpremiti rasklopljene i potom, u pustinji, lako ponovo sastaviti. Uspeo sam da uđem u trag jednoj od njih, montiranoj u blizini, u kojoj je utočište našla grupa studenata jedne eksperimentalne škole skrivene u šumi negde između Berklija i Santa Kruza, pa smo se uputili tamo nekakvim puteljkom (koji je, rekao bih, morao biti jednako neprohodan kao i ona kolumbijska staza što vodi do plemena Kofan). Dočekali su nas srdačno – Klaudija uvek obasipaju dobrodošlicom gde god pokuca na vrata – pa smo ubrzo ugovorili kupovinu šest kupola i njihov prevoz u Čile.

Arika će se proslaviti iz razloga koji nemaju veze s pustinjском geografijom, no to je druga priča. Sada je već vreme da kažemo koju reč o karakteru i neurozi u svetlu tipološkog pristupa što ga je usvojio dr Naranho. Svakako da nema potrebe da ponavljam ono što je o toj temi sasvim dobro rekao on sam. Po mom mišljenju, smisao je u tome da su nas

faktorska analiza s jedne strane i psihijatrijska dijagnostika s druge dovele u tačku gde podudaranje te dve skupine rezultata vapi za objašnjenjem. Povrh toga, priznanje traže i brojne kliničke teorije što su ih razvili terapeuti koji se ne priklanjaju nijednom od ta dva pristupa. Prosto rečeno, potreban nam je nov konceptualni okvir. Kognitivni pristup, koji uživa sve veću popularnost, mora da se spoji sa afektivnim i psihodinamičkim pristupom. Odgovarajući konceptualni okvir mora utrti nove puteve razumevanju ljudi u međusobnim odnosima kako bi naše ja, koje je vazda na mucu, uspelo da stekne makar i maglovitu predstavu o tome šta se u drugoj osobi zbiva. To sam pitanje razmatrao u svojoj specijalističkoj tezi na Berkliju (*Psihoterapija kao poseban slučaj međuljudskog odnosa [Psychotherapy as a Special Case of Personal Interaction]*), upoređujući rezultate dobijene od pacijenata i terapeuta, da bi se nedugo zatim u sličnoj sintezi okušao i Timoti Liri kroz ideju o interpersonalnom refleksu na više nivoa komunikacije.³ Tim naporima, međutim, nismo uspeli da utemeljimo dijadnu karakterologiju, a upravo je to neophodno. U ovoj knjizi, dr Naranho se ne bavi samo interpersonalnom dimenzijom, već u prvi plan stavlja motivaciju u ličnom odnosu. On uviđa da motivacija zasnovana na nedovoljnosti predstavlja ključnu odrednicu u uspostavljanju neurotičnih stavova. Na kraju krajeva, motivacija, koliko god bila zanemarena u uobičajenoj faktorskoj interpretaciji ličnosti, predstavlja *conditio sine qua non* jednog sveobuhvatnog pogleda na individualnu, koliko i društvenu stvarnost.

Smatram da ova knjiga (stručna i kompleksna, koja nije naprosto jedan od onih bezbrojnih pokušaja popularizacije dubokih uvida nagoveštenih sistemom eneagrama) predstavlja podsticaj i izazov. Dr Naranho je – više no iko – kvalifikovan da ispituje dubine uma, njegove merljive manifestacije, psihijatrijsko-dijagnostičke društvene zahteve i različite metode

³ Timothy Leary, *The Interpersonal Diagnosis of Personality*, Ronald Press, Njujork 1957.

koje se mogu nazvati terapijskim (ili metodama individuacije, ili pak metodama usmerenim na promenu ponašanja ili na rađanje novog, dubljeg i šireg doživljaja vlastitog ja). On je svoje sposobnosti i iskustvo hteo da uposli u teškom zadatku objedinjavanja različitih parcijalnih pristupa, objedinjavanja čiji nedostatak svi osećamo, i naslutio nove mogućnosti povezivanja koje njegov rad čine izuzetno kreativnim doprinosom.

Mislím da pažljivom čitaocu ove knjige mogu da obećam nekoliko iznenađenja, uz ništa više zagonetki nego što je nužno i prikladno. Reč je o delu u kojem sazreva i daje plodove čítav jedan životni vek proveden u hrabrim i inteligentnim istraživanjima, izražen u isti mah jednostavno i složeno, simetrično i asimetrično: kao kompleksna simetrija eneagrama i vrhunska asimetrija života i vremena.

Frenk Baron

Prolog

*Onaj ko zna, i zna da jeste, mudar je, sledimo ga.
Već samo njegovo prisustvo može preobraziti čoveka.*

Sarmunska litanija

Frenk Baron je u vezi s ovom knjigom upotrebio izraz „integrativni pristup“. Predviđam da će čitaoci zaključiti kako je sasvim prikladan, iako nije u njenom duhu da u žižu dovodi kontroverzna pitanja. Uvek sam otvorenog uma istraživao misao mnogih škola i smatram da moj najkonkretniji doprinos leži u domenu integrativnog pristupa. Moje stanovište bi se moglo nazvati kognitivnim isto koliko i psihodinamičkim, a ličnost se u njemu shvata kao skup crta, odlika. Smatram da je neprirodno razdvajati crte koje obrazuju ličnost od njene motivacije i načina sagledavanja stvari¹, baš kao što je neprirodno razdvajati stanovište o društvenoj uslovljenosti tih crta od onog o objektnim odnosima, gde se u obzir uzimaju internalizacija roditeljskih figura i osećanja prema njima u ranom detinjstvu.

Tumačenje koje predlažem može se opisati i kao transpersonalno ili duhovno viđenje karaktera i neuroze, ili – alternativno – kao egzistencijalističko viđenje, budući da se, kao što ćemo videti, duhovno „zamračenje“ izjednačava s gubitkom bivstva; moje tumačenje se može opisati i kao kliničko

¹ Iako povremeno naglašavam bihevioralni a povremeno kognitivni, ili pak afektivni aspekt, ovu knjigu prožima implicitno stanovište da je svaka bihevioralna crta povezana s kognitivnim i motivacionim aspektom.

istraživanje u uobičajenom delokrugu teoretičara ličnosti, koji obuhvata matematički pristup i psihodinamičko proučavanje crta ličnosti i njihovih međusobnih veza, a naposljetku i kao razmatranje različitih karakteroloških orijentacija u smislu odbrambenih strategija i kriterijuma vrednovanja povezanih s određenim iluzijama o zadovoljenju želje.

Pošto ovakva sveobuhvatna sinteza može delovati pretenciozno, vredi naglasiti da stanovište koje izlažem na narednim stranicama nije ishod nekog ambicioznog plana već rezultat spontanog objedinjavanja različitih perspektiva što sam ih iscrpno izučavao tokom svoje intelektualne avanture na polju istraživanja ličnosti, pri čemu sam bio izložen uticajima koji nemaju veze s akademskom psihologijom. Kad se osvrnem za sobom, vidim da su problemi ličnosti i tipologije čoveka tokom poslednjih dvadeset godina života za mene bili ljubav koja nikada nije posustajala, ljubav u kojoj kao da su se stopili element sudbine i neka vrsta profesionalnog pozvanja. Da sve bude neobičnije, nakon što sam napustio to područje interesovanja, ponovo sam se u njemu obreo, kao da me je, takoreći, neko pogurao: do toga je došlo bez moje svesne namere, ali zahvaljujući spontanom sazrevanju spoznaje što je dugujem neposrednom i lično proživljenom uticaju jednog sufijskog učitelja koji je pripadao tradiciji poznatoj kao „Četvrti put“.

Još otkad sam počeo da izučavam psihologiju, živo sam se zanimao za ljudske tipove. Iako sam medicinu studirao iz čisto naučnih pobuda, ubrzo sam razočarano shvatio da neurofiziologija ne zadovoljava moje traganje za mudrošću; i mada me je otkriće Junga potaklo da uprkos tome nastavim studije, u sferu psihoterapije i psihologije sam uronio tek godinu dana kasnije, dok sam slušao kurs psihijatrije kod Ignasija Mate-Blanka. Kao osnivač Instituta za psihoanalizu u Santjagu i direktor psihoanalitički orijentisane Psihijatrijske klinike Čileanskog univerziteta, Mate-Blanko² je bio čovek

² Ignasio Mate-Blanco [Ignacio Matte-Blanco] emigrirao je iz Čilea uoči uspostavljanja diktatorskog režima i postao međunarodno priznat

širokih interesovanja, kome dugujem zahvalnost ne samo za to što mi je pružio podsticajno psihoanalitičko obrazovanje već i što me je upoznao s egzistencijalističkom psihijatrijom, te – za sadržaj ove knjige ništa manje važno – uveo u ideje i istraživanja Vilijama Šeldona. U tome, kao i u svemu ostalom, Mate-Blankova lična interesovanja ogledala su se u radu koji je obavljao na klinici, gde ne samo da je Šeldonovo ime svima bilo na usnama, već su i pacijenti klasifikovani prema somatotipu.

U to vreme, na moje shvatanje stvari snažno je uticala Šeldonova ideja da su tri dimenzije ljudskog temperamenta tesno povezane s telesnim strukturama što potiču od tri izvorna sloja ljudskog embriona. Tada sam, naime, istraživao dimenzije trojnosti i trojstva. To konkretno interesovanje, koje će me pratiti čitavog života, istovremeno su potakli susret s Gurđijevim, začetnikom jedne malo poznate ezoterične škole čije je učenje prvobitno popularisao ruski novinar P. D. Uspenski³, i Totila Albert, nemačko-čileanski umetnik svestranih znanja. Dok je Gurđijev (osnivač Instituta za harmoničan razvoj čoveka) govorio o „Zakonu trojstva“, kosmičkom principu prema kojem je u svim modalitetima pojavâ u procesu postajanja moguće razabrati aktivnu silu, negativnu silu i neutrališuću silu, Totila Albert je u Ocu, Majci i Detetu video „tri komponente“ ljudskog bića i kosmosa, pa je nastojao da upozori savremenike na opasno propadanje našeg patrijarhalnog društva.

Budući da su mi reči Gurđijeva i Totile Alberta zvučale kao duboko proživljene istine, prirodno je da me je privuklo stanovište koje je predlagao Šeldon; naime, baš kao što je delovalo da se shvatanja prve dvojice – proistekla iz tradicije, odnosno ličnog otkrovenja – uzajamno potvrđuju, tako se

kako po istraživanjima iz oblasti psihoanalize tako i po inovativnom radu na proučavanju simboličke logike shizofrenog mišljenja.

³ P. D. Uspenski, *U potrazi za čudesnim: Delovi nepoznatog učenja*, Opus, Beograd 1989.

činilo i da to zajedničko vizionarsko zaleđe potvrđuje Šeldonova naučna otkrića i od njih dobija potvrdu. Osim toga, saglasnost između Šeldonovih nalaza i Albertovog viđenja dodatno se temelji na činjenici da se u koncepciji ovog drugog tri embrionalna sloja smatraju biološkim izrazom univerzalnih „Komponenti“ ili „Principa“.

Oplođeno jaje u sebi već nosi tri komponente u latentnoj formi. U spoljašnjem sloju, ektodermu, iz kojeg potiču koža i čulni organi centralnog nervnog sistema – kojima se uspostavlja veza s makrokosmosom – možemo prepoznati očinski princip. U unutrašnjem sloju, endodermu, iz kojeg se razvija veći deo unutrašnjih organa – i kojim se ostvaruje veza sa zemljom – nalazimo majčinski princip. U srednjem sloju, mezodermu, čija je jedna strana okrenuta ektodermu a druga endodermu, sloju iz kojeg će se razviti budući potporni sistem (skelet), motorni sistem (mišići), izvor impulsa i krvotoka (srce), i sistem odgovoran za održanje vrste (generativna tkiva), uočavamo princip deteta.⁴

Šeldonovog obožavaoca kakav sam bio nisu mogle ostaviti ravnodušnim kritike vezane kako za određene aritmetičke greške tako i za metodologiju, koje su Šeldonu upućene nakon objavljivanja dela *The Varieties of Temperament*.⁵ U pogledu metodologije, pojedinci su smatrali da bi faktorska analiza bila bolji metod za obradu podataka do kojih je Šeldon došao od unekoliko zastarele tehnike klaster-analize koju je primenio. Suvišno je reći da sam počeo da izučavam faktorsku analizu i željno iščitavam rezultate istraživanja na tom polju koja su sprovodila dvojica tadašnjih najvećih stručnjaka za

⁴ Navod Totile Alberta preuzet je iz neobjavljenog rukopisa. Za više detalja up. Claudio Naranjo, *The End of Patriarchy and the Dawn of a Tri-Une Society*, Amber Lotus, Berkli 1994.

⁵ W. H. Sheldon i S. S. Stevens, *The Varieties of Temperament: A Psychology of Constitutional Differences*, Harper, Njujork 1942.

primenu pomenute metodologije na proučavanje ličnosti: Hans Ajzenk u Engleskoj i Rejmond B. Katel u Sjedinjenim Američkim Državama. Značajna razmimoilaženja među njima u pogledu osnovnih dimenzija ličnosti bila su dodatni podsticaj da nastavim da istražujem. Ajzenkovi rezultati delovali su suviše pojednostavljeno budući da se, prema njegovom shvatanju, ličnost može opisati na osnovu samo tri varijable: inteligencije, neurotičnosti i ekstraverzije/introverzije. Tu nije bilo prostora za Šeldonovu distinkciju između aktivne i emocionalne (ili ekspresivne) ekstraverzije, koja je delovala toliko verna stvarnom životu. Katel je, s druge strane, iz analize materijala dobijenog upitnicima izvukao 16 faktora, ali se sticao utisak da ih je lako moglo biti i 15 ili 18, jer im je u celini nedostajala unutrašnja koherentnost koja bi se dala uporediti s matematičkom elegancijom.

Moja zainteresovanost za aktivnije upuštanje u istraživanja ličnosti poklopila se s periodom obeshrabrenja u obuci za psihoanalitičara (osećao sam, naime, da ono što mogu da ponudim ne zadovoljava potrebe i visoka očekivanja mojih klijenata), a i s mogućnošću da izvodim istraživanja, s obzirom da su pojedini studenti psihologije bili zainteresovani da pod mojim vođstvom realizuju projekte u okviru obaveznih disertacija. Pošto sam u to vreme na Institutu za medicinsku antropologiju bio zadužen za izučavanje procesa dehumanizacije koja je tada već bila postala aspekt medicinskog „obrazovanja“ – što je, sa svoje strane, zahtevalo razvoj odgovarajućih istraživačkih instrumenata – to je takođe doprinelo delimičnoj promeni mog profesionalnog položaja.

Priliku da odem u Sjedinjene Države dobio sam 1962. godine (kada je neophodnost da otpratim majku na hiruršku intervenciju na oku Čileanski univerzitet ljubazno prigrlilo kao priliku da mi dodeli kratkotrajan profesionalni zadatak), dok su posete Harvardu i Državnom univerzitetu Ohajo (u vezi s izvesnim otkrićima u oblasti uvežbavanja percepcije) snažno podstakle moju želju da se odvažim na duže akademsko hodočašće; nešto docnije sam imao sreće da ga i ostvarim.

Fulbrajtova stipendija mi je 1963. godine omogućila da ponovo provedem više od šest meseci na Univerzitetu Harvard, kao učenik Gordona Olporta, Dejvida Maklelanda i drugih. Nadasve, bio sam gostujući istraživač u Centru za izučavanje ličnosti, gde se osećalo snažno nasleđe Henrija Marija, a mogućnost da Marija i lično susretne mi je svakako dala dodatni motiv da se detaljnije upoznam s njegovim doprinosom.

Narednih meseci (kao što sam prvobitno i planirao) bio sam u poseti dr Rejmondu Katelu na Univerzitetu Ilinoj u Urbani. S njim sam se već neko vreme dopisivao (još otkako sam ga konsultovao u vezi s prilagođavanjem sistema od 16 faktora u Južnoj Americi), a bio sam mu i neka vrsta učenika na daljinu i pre nego što smo uspostavili prepisku: naime, nakon što sam pročitao njegovu knjigu o faktorskoj analizi, svim silama sam se bacio na posao, poput istinskog vernika u potrazi za dubljim razumevanjem uma posredstvom statistike. Tokom meseci koje sam proveo u Urbani, bio sam veoma zauzet proučavanjem i preciznijom razradom vlastitih istraživanja, kao i posetama ličnostima poput dr Ozguda [Osgood] i dr Maurera [Mowrer]. Pre povratka, prihvatio sam ponudu dr Katela da postanem saradnik njegovog instituta (Instituta za ispitivanje ličnosti i ličnih sposobnosti [*Institute for Personality and Ability Testing*]) kao predstavnik za Južnu Ameriku. Učinilo mi se da će to biti odgovarajući okvir za posao kojim sam se dotad bavio za vlastiti račun, no iz toga nije proizišlo bogzna šta novo: ubrzo ću se, naime, zaljubiti u Kaliforniju. To se desilo nedugo nakon pozivnog pisma dr Frenka Barona, u to vreme predavača na Berkliju, koje mi je stiglo pri kraju boravka na Harvardu.

Doktora Barona sam upoznao na Harvardu (gde je zamenjivao Gordona Olporta koji je bio na jednogodišnjem odsustvu), tokom moje prethodne posete Sjedinjenim Državama. Dobro sam poznao njegov rad o kreativnosti, štaviše, služio sam se adaptacijom njegovog testa jednostavnosti/složenosti (za koji sam doznao iz časopisa *Scientific American*); stoga sam

se, čim sam na oglasnoj tabli ugledao njegovo ime, obavestio o mogućnosti da se s njim sastanem. Obostrana naklonost na prvi pogled i otkriće čitavog niza zajedničkih interesovanja prerašće u prijateljstvo koje će biti jedan od razloga za njegov poziv da, pre nego što se vratim u Čile, provedem neko vreme na Institutu za evaluaciju i istraživanje ličnosti na Berkliju, kao i za moju odluku – koja će se pokazati zbilja sudbono-
nom – da taj poziv prihvatim.

Međutim, Berkli za mene nije bio samo još jedna akademska avantura: zaljubio sam se u to mesto i njegovu atmosferu, pa sam odlučio da se tamo vratim. Prilika za to ukazala se oko godinu dana kasnije, kada sam dobio Gugenhajmovu stipendiju. Institut mi je još jednom otvorio svoja vrata, ovog puta kao istraživaču saradniku.

Iako je moj boravak na Institutu u svojstvu Gugenhajm-
ovog stipendiste (1965. i 1966. godine) predstavljao završni deo dvogodišnjeg akademskog hodočašća, moja potraga za istinom nikada nije bila samo intelektualna, a atmosfera u *Izmenjenoj državi Kaliforniji*⁶ ranih šezdesetih godina nije mogla da mi ne izazove žed za odgovorom koji bi bio u većoj meri proživljen kao iskustvo. Među uticajima iz domena „revolucije svesti“ (čiji je prvi izraz na području psihologije bio humanistički pokret) posebno značajno mesto zauzima Fric Perls, osnivač geštalt-terapije i učenik Karen Hornaj, koji je uporno isticao da je njegov metod istovremeno holistički i egzistencijalan. Iako sam (u to vreme) prvenstveno bio klinički fenomenolog, prilično nesklon teoretisanju, njegova živa prisutnost značajno je obeležila moje razmišljanje. Na sličan način, mogao bih reći da je moje mišljenje egzistencijalističko utoliko što je implicitno takva i moja klinička praksa, budući da je egzistencijalistički bio i metod kojim mi je pružena najznačajnija pomoć.

⁶ Termin sam preuzeo od dr Rolanda Fišera [Roland Fischer], prvog urednika časopisa *Journal of Altered States of Consciousness*. [Špan. *Estado Alterado de California*, eng. *Altered State of California*: igra reči, budući da *estado/state* istovremeno označava i državu i stanje. – *Nap. prev.*]

Posebno moram da pomenem Karen Hornaj: za moje izlečenje je njen terapijski metod bio značajniji od svega ostalog što je prethodilo mom upoznavanju sa geštalt-psihologijom, a ujedno je i najviše uticao na moj pristup psihoterapijskoj praksi (takođe pre geštalt-psihologije). Za nju sam saznao posredstvom Ektora Fernandesa, kome sam bio prvi ispitanik u eksperimentu vođene i sistematske autoanalize, koja je za mene imala više smisla od prethodne klajnijanske analize na Čileanskom psihoanalitičkom institutu. Nekoliko godina pre našeg susreta, Ektor Fernandes je doživeo duboku promenu zahvaljujući procesu koji je on nazivao autoanalizom, a koji je zapravo dobrim delom bio spontan i nadahnut. Budući da je katalizator njegovog preobražaja bila Karen Hornaj, postao je nešto poput njenog apostola i, komentarišući dnevnikne koje je krajem pedesetih godina vodilo nas desetak, lucidno je produbljivao njene ideje.

Što se mene tiče, mogu da kažem nešto što nikog drugog nikad nisam čuo da kaže: „Karen Hornaj je moja omiljena autorka iz psihologije“. Frojd je bio prorok, tvorac jednog neponovljivog društveno-kulturnog pokreta, pa ipak, iako je poput očinske figure godinama obasjavao moj um, njegova dela ni dan-danas ne mogu da čitam bez izvesne nelagode. Perls je napisao: „Fenihel mi je podario zbunjenost, Rajh drskost, a Hornajeva ljudsko saučestvovanje bez terminologije.“⁷

Smatram da jednostavnost koja krase Karen Hornaj mnogo govori o njenoj prefinjenoj i nepretencioznoj veličini. Radujem se što vidim da danas, kada se u psihoanalizi revidiraju neki raniji koncepti, ljudi počinju da se prisećaju njenih dela, iako mislim da njihovu pravu vrednost tek treba otkriti. Posvećujući joj ovu knjigu, želim ne samo da ukažem na njen opšti značaj, već i da priznam u kojoj je meri ona spontano prisutna na ovim stranicama.

⁷ Fritz Perls, *In and Out of the Garbage Pail*, Bantam Books, Njujork 1969.